

ХОДИКО Ю. Є.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 347.784:34(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.17>

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ОБ'ЄКТІВ СУМІЖНИХ ПРАВ

У статті автор порушує питання правового режиму об'єктів суміжних прав та його особливостей. Зазначається, що вони становлять окрему групу об'єктів права інтелектуальної власності в системі об'єктів цивільних правовідносин. Наявність у законодавстві лише переліку об'єктів суміжних прав і відсутність визначення поняття суміжних прав створює невизначеність у розумінні їхньої сутності та формуванні дієвого правового режиму.

Вторинний характер об'єктів суміжних прав щодо авторських зумовлює формування їхнього правового режиму з урахуванням інтересів суб'єктів авторського права. Визначається, що об'єкт суміжних прав є певним благом, яке містить ціннісні властивості, що дають змогу публічно розповсюджувати об'єкт авторського права.

Автор статті виокремлює декілька цілей, які лежать в основі формування інституту суміжних прав, зокрема: 1) захист економічних інтересів творців, а саме фінансових та інших ресурсів, вкладених у створення об'єктів суміжних прав та 2) соціально-культурну мету, що сприяє популяризації та донесенню до публіки творів авторського права.

Аналізуючи природу відносин щодо суміжних прав, автор зазначає, що ці відносини сформувалися з метою захисту прав на об'єкти, які не відповідають критеріям оригінальності, а отже, не можуть охоронятися авторсько-правовим режимом. Захист прав на такі об'єкти є необхідним, оскільки в цьому разі захищається не творча складова автора, а інвестиції, організаційні зусилля та індивідуальна технічна майстерність суб'єкта, який створив об'єкт суміжних прав.

У контексті визначення переліку об'єктів суміжних прав, який у цивільному законодавстві України складається з класичних об'єктів, порушується питання його розширення, зокрема шляхом охорони творів, які раніше не були опубліковані, з метою гармонізації національного законодавства з законодавством ЄС.

Порівнюючи специфіку авторських і суміжних правовідносин, автор статті зазначає, що одним із ключових елементів, що лежить в основі розмежування правового режиму об'єкта суміжних прав та авторсько-правового режиму, є діяльність суб'єкта, який створює об'єкт суміжних прав.

Ключові слова: правовий режим, об'єкт цивільних правовідносин, право інтелектуальної власності, суміжні права, об'єкт суміжних прав, захист інвестицій.

Khodyko Yu. E. Regarding the peculiarities of the legal regime of the object of neighboring right

The article addresses the legal regime of neighboring rights objects and their specific features. It is noted that they constitute a distinct group of intellectual property right objects within the system of civil legal relations. The presence of only a list

of neighboring rights objects in legislation, without a clear definition of the concept of neighboring rights, creates uncertainty in understanding their essence and forming an effective legal regime.

The derivative nature of neighboring rights objects in relation to copyright objects determines the formation of their legal regime with consideration of the interests of copyright holders. It is established that a neighboring rights object is a certain asset that possesses valuable properties enabling the public dissemination of a copyright object.

The author of the article highlights several key objectives underlying the formation of the neighboring rights institution, including: 1) the protection of creators economic interests, particularly financial and other resources invested in the creation of neighboring rights objects; and 2) a socio-cultural goal aimed at promoting and making copyright works accessible to the public.

Analyzing the nature of neighboring rights relations, the author notes that these relations emerged to protect rights to objects that do not meet originality criteria and, therefore, cannot be protected under copyright law. The protection of right to such objects is necessary because, in this case, what is safeguarded is not the author's creative component but rather the investments, organizational efforts, and individual technical expertise of the subject who created the neighboring rights object.

In the context of defining the list of neighboring rights objects, which in Ukraine's civil legislation consists of classical objects, the issue of its expansion is raised, particularly by protecting previously unpublished works to align national legislation with EU law.

Comparing the specifics of copyright and neighboring rights relations, the author of the article notes that one of the key elements distinguishing the legal regime of neighboring rights object from the copyright regime is the activity of the subject creates the related neighboring object.

Key words: *legal regime, object of civil legal relations, intellectual property rights, neighboring rights, object of neighboring rights, investment protection.*

Вступ. Правовій регламентації об'єктів суміжних прав присвячені як міжнародні акти (основним є Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26.10.1961 [1]), так і національні, зокрема гл. 37 ЦК України та Закон України «Про авторське право та суміжні права» [2]. Проте положення відповідних нормативно-правових актів не розкривають сутність інституту суміжних прав, а лише наводять перелік об'єктів, відносини щодо яких ними регулюються. Крім того, відсутній законодавчий критерій, який дає змогу віднести певні блага до об'єктів суміжних прав.

У преамбулі Закону України «Про авторське право та суміжні права» зазначено, що закон регулює відносини щодо особистих немайнових та майнових суміжних прав, а також щодо прав особливого роду (*sui generis*), пов'язаних зі сферою суміжних прав. Це свідчить про відсутність чіткої правової визначеності у відносинах щодо об'єктів суміжних прав, що породжує складнощі у формуванні дієвого та зрозумілого правового режиму, а відповідно – і у віднесенні до нього нових об'єктів.

Постановка завдання. Метою статті є розглянути особливості правового режиму об'єктів суміжних прав.

Результати дослідження. Д. Джервейс (D. Gerwais) зазначає, що загальноприйнятого концептуального визначення суміжних прав не існує [3]. Водночас етимологія назви інституту «суміжні права» дає змогу стверджувати, що суміжні права – це права на об'єкти, які «межують» з іншими об'єктами, зокрема авторського права, і є суміжними (вторинними) щодо останніх.

Про цей беззаперечний взаємозв'язок об'єктів суміжних та авторських прав передусім свідчить той факт, що їх правова регламентація здійснюється в межах єдиного спеціального

закону, хоча й у різних главах. З одного боку, це свідчить про застосування єдиного комплексу правових засобів як до об'єктів авторського, так і об'єктів суміжних прав, а з іншого – вказує на наявність певних відмінностей у правовій регламентації. Це дає змогу виокремити правовідносини щодо об'єкта суміжних прав в окремий інститут, що зумовлено суміжною природою та специфікою самих об'єктів суміжних прав.

Вторинний характер суміжних прав щодо авторських зумовлює формування правового режиму об'єктів з урахуванням інтересів авторів твору. Головним принципом, що лежить в основі правового режиму об'єктів суміжних прав, є дотримання суб'єктом суміжних прав, прав автора твору, що використовується. Цей принцип не знайшов закріплення в ЦК України, але чітко відображений у спеціальному Законі України «Про авторське право та суміжні права» (ч. 5 ст. 36), зокрема в тому, що виконавці, здійснюючи свої права, повинні дотримуватися прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права. Виробники фонограм та відеограм повинні дотримуватися як прав суб'єктів авторського права, так і виконавців. Своєю чергою, організації мовлення повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм (відеограм) тощо.

Вторинний характер суміжних прав щодо авторських також зумовлює те, що створення об'єктів суміжних прав та їх використання можливі лише за згодою правоволодільця об'єкта авторського права. Водночас постає питання: «Яким буде правовий режим об'єкта суміжних прав, створеного без дозволу правоволодільця об'єкта авторського права, і чи існуватиме цей об'єкт взагалі»? Аналіз положень ст. 36 Закону України «Про авторське право та суміжні права» дає підстави вважати, що об'єкт суміжних прав виникає внаслідок факту його створення, а відповідно, з цього часу особа набуває на нього відповідні права без вчинення будь-яких формальностей (реєстрація об'єкта, отримання дозволів тощо). Якщо виконаний твір, вироблена фонограма тощо створені без відповідного дозволу автора, вони все одно повинні розглядатися як об'єкти цивільних прав, оскільки їх наявність є фактом як таким. Проте наявність таких об'єктів, створених без дозволу, є порушення прав автора, що, своєю чергою підлягають захисту.

З іншого боку, отримання дозволу автора при створенні об'єкта суміжних прав є необхідним в межах строку чинності авторських прав. У разі закінчення строку, коли об'єкт авторського права став суспільним надбанням, вимога щодо дозволу відпадає сама по собі, а створений об'єкт (фонограма, відеограма тощо) на основі об'єкта авторського права, строк дії прав на який закінчився, розглядатиметься як об'єкт суміжних прав. Підстав вважати, що об'єкт суміжних прав не може бути створений після закінчення строку чинності авторських прав, законодавець не надає. У такому обмеженні немає сенсу, оскільки дозвіл на використання об'єкта авторського права при створенні об'єкта суміжних прав спрямований виключно на захист існуючих прав та інтересів автора.

Враховуючи вторинний характер суміжних прав щодо авторських, структура відносин у сфері суміжних прав є розгалуженою і складається з двох складових. Перша – це взаємовідносини, що виникають між правоволодільцем об'єкта авторського права та творцем об'єкта суміжних прав. Їхня природа є зобов'язальною, а сутність полягає у наданні дозволу на використання об'єкта авторського права. Ці відносини існують до моменту виникнення об'єкта суміжних прав. Друга – це вже безпосередньо правовідносини, що існують після створення об'єкта суміжних прав між правоволодільцем та третіми особами щодо використання об'єкта суміжних прав.

Передумовами появи об'єктів суміжних прав став науково-технічний прогрес, що зумовив появу нових можливостей, зокрема тих, які були направлені на створення нових об'єктів на основі вже існуючих творів, що перебувають під авторсько-правовою охороною. Як наслідок, поява таких об'єктів, як виконання, фонограма, відеограма, висунула на перший план проблему дотримання майнових інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення [4, с. 18].

В основі формування інституту суміжних прав можна виділити кілька цілей.

Перша, і, як правило, основна – це врегулювання відносин щодо використання суміжних об'єктів, створених на основі об'єктів авторського права, що дасть змогу захистити економічні інтереси їхніх творців, а саме фінансові та інші ресурси, вкладені у створення об'єкта суміжних прав (захист вкладених інвестицій) [5; 6, с. 7]. Надання прав творцям об'єктів суміжних прав створило можливість контролювати процес використання та обороту об'єктів суміжних прав.

У преамбулі Женевської конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм [7] зазначено, що прийняття Конвенції спричинене зростаючим поширенням незаконного відтворення фонограм і шкодою інтересам авторів, артистів-виконавців і виробників фонограм, якої вони зазнають унаслідок цього, а також переконанням у тому, що охорона інтересів виробників фонограм від подібних актів відповідатиме також інтересам артистів-виконавців і авторів, виконання і твори яких записані на зазначені фонограми. Це свідчить про спрямованість правової регламентації відносин саме на захисту інвестицій, вкладених у створення об'єктів суміжних прав.

Друга – це соціально-культурна мета, що полягає в популяризації та поширенні серед публіки творів авторського права завдяки об'єктам суміжних прав [8, с. 87]. Діяльністю суб'єктів суміжних прав створюються умови, що забезпечують максимально точне розкриття авторського задуму, закладеного у створеному творі, та його донесення до публіки.

Класичний перелік об'єктів, що охороняються у межах правового режиму інституту суміжних прав, охоплює виконання, фонограму, відеограму, програму (передачу) організацій мовлення. Цей перелік об'єктів правової охорони є усталеним як на міжнародному рівні, так і в більшості країн. Не є винятком і Україна. Водночас є країни, у яких цей перелік на національному рівні є значно ширшим. Зокрема, у Німеччині, окрім класичних об'єктів, охороняються права на такі об'єкти суміжних прав, як фотографії, бази даних, видання робіт, що ніколи не охоронялися або вже не охороняються авторським правом і мають науковий інтерес (охорона прав на окремі видання). В Угорщині захищаються права творців фільмів, в Італії – права виробників кінематографічних творів, авторів театральних декорацій і фотографів. У Польщі передбачено охорону права видавців на першу публікацію або інше розповсюдження твору, строк охорони якого минув, якщо його примірники ще не були опубліковані тощо.

Стаття 4 Директиви ЄС Щодо гармонізації строку охорони авторського права та деяких суміжних прав [9] передбачає охорону раніше не опублікованих творів. На сьогодні для України, враховуючи її прагнення до вступу в Європейський Союз, набуває значення імплементація цих положень.

Сутність охорони раніше не опублікованих творів зводиться до того, що будь-яка особа, яка після закінчення строку охорони авторських прав вперше законно опублікувала раніше не опублікований твір, користується захистом, аналогічним майновим правам автора. Загалом можна виділити такі умови здійснення правової охорони раніше не опублікованих творів у межах інституту суміжних прав:

- правова охорона поширюється на твори науки, літератури, мистецтва (об'єкти авторського права);
- раніше такі твори не були оприлюднені;
- на відповідний твір закінчився строк чинності авторських прав (твір став суспільним надбанням).

Правами публікатора може бути наділена будь-яка особа, яка виконала зазначені умови та правомірно опублікувала твір. Визнання за публікатором суміжних прав на раніше не опубліковані твори покликане, з одного боку, заохочувати таких осіб, а з іншого – сприяти збереженню культурної спадщини нації. Як правило, строк захисту таких прав на об'єкт, згідно з міжнародною практикою правової охорони, становить 25 років (Німеччина, Польща тощо). Це більш ніж достатній і виправданий строк охорони, виходячи з мети, яка реалізується наданням публікатору права на такі твори.

Аналіз природи інституту суміжних прав дає можливість стверджувати, що цей інститут сформувався як окрема сфера правовідносин, спрямована на захист об'єктів, які не

відповідають критеріям оригінальності, є банальними і не можуть охоронятися авторським правом. Захист таких об'єктів є необхідним, оскільки в цьому разі охороняється не творча складова автора, а інвестиції, організаційні зусилля, індивідуальна технічна майстерність творця. У зв'язку з цим охорона таких об'єктів, на відміну від об'єктів авторського права, є значно меншою, оскільки її основним завданням є відшкодувати вкладені інвестиції та отримати прибуток, не створюючи значних обмежень для суспільного інтересу.

Говорячи про специфіку правового режиму об'єктів суміжних прав, слід зазначити, що вона, у першу чергу, пов'язана з особливістю об'єкта. Чинне законодавство не визначає єдиного (загального) об'єкта суміжного права, а лише містить певний перелік об'єктів (виконання, фонограма, відеограма, програма організацій мовлення), щодо яких встановлюється правовий режим суміжних прав. Це відрізняється, наприклад, від авторського права, де об'єктом виступає один конкретний об'єкт – твір. Відсутність загального визначення об'єкта суміжних прав зумовлює необхідність пошуку спільних критеріїв, що у майбутньому дозволить застосувати їх для визначення нових об'єктів та поширити на них режим суміжних прав.

У Глосарії авторського права та суміжних прав ВОІВ суміжні права розглядаються як права, що надаються у більшості країн для охорони інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення у зв'язку з публічним використанням творів авторів, різноманітних виступів артистів або доведенням до загального відома подій, інформації та будь-яких звуків чи зображень [10]. Аналіз цих положень дає підстави стверджувати, що режим правової охорони суміжних прав застосовується не лише до об'єктів, які мають похідний характер від об'єктів авторського права, а й до об'єктів, що містять події, інформацію, будь-які звуки чи зображення, які не підлягають авторсько-правовій охороні. Наприклад, запис фонограми звуків природи або виконання творів фольклору не мають похідного характеру від об'єктів авторського права, але підпадають під режим охорони суміжних прав.

Виходячи з передумов та цілей виникнення інституту суміжних прав, можна стверджувати, що об'єктом суміжних прав є певне благо, яке має ціннісні властивості та забезпечує можливість публічного поширення відповідного об'єкта авторського права. Об'єкт суміжних прав фактично є формою втілення твору, за допомогою якої здійснюється розповсюдження об'єкта авторського права. Форма втілення твору, враховуючи сучасний технічний прогрес, може бути різною – як матеріальною, так і нематеріальною (цифровою тощо), головне, щоб вона забезпечувала можливість поширення твору. Якщо об'єктом суміжних прав є певна форма, у якій втілюється твір – об'єкт авторського права, то безпосередньо сам твір становить зміст такої форми. Відповідно, об'єкт авторського права та об'єкт суміжних прав утворюють між собою єдине неподільне ціле, що ґрунтується на взаємозв'язку форми та змісту. Слід погодитися з думкою, висловленою в літературі, що розмежовувати об'єкт авторських і об'єкт суміжних правовідносин можливо лише юридично. Проте фактично в межах суміжних правовідносин вони становлять єдине ціле, свого роду складову цінність, яка включає як авторський твір, так і об'єкт суміжних прав, що використовуються одночасно [4, с. 39].

На формування особливого правового режиму об'єкта суміжних прав, який, у першу чергу, дає можливість відмежовувати його від режиму авторсько-правової охорони, впливає специфіка діяльності суб'єкта, що створює об'єкт суміжних прав. Якщо в авторському праві ключовим аспектом є творча діяльність автора, результатом якої є оригінальний твір, то діяльність суб'єкта суміжних прав має інший характер. Творець об'єкта суміжних прав не має на меті створення результату, що має творчий характер. Його діяльність виявляється у вкладених організаційних зусиллях, фінансових витратах, індивідуальній технічній майстерності та життєвому досвіді, що були застосовані в процесі створення об'єкта суміжних прав. Саме вони сприяють відкриттю, представленню та реалізації вже існуючого інтелектуального результату [11].

Висновки. На підставі викладеного можна зробити висновок, що об'єкти суміжних прав мають особливий правовий режим в системі об'єктів цивільних правовідносин, який

характеризується залежністю від правового режиму об'єктів авторського права та спрямований на захист вкладених творцем об'єкта інвестицій (як організаційних, так і фінансових).

Список використаних джерел:

1. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення : Конвенція від 26 жовт. 1961 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763#Text (дата звернення: 01.02.2025).
2. Про авторське право та суміжні права : Закон України від 01 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855> (дата звернення: 01.02.2025).
3. Gervais, D. J. Related Rights in United States Law. AMI Tijdschrift voor Auteurs-, Media & Informatierecht (2018), Vanderbilt Law Research Paper № 18-59, 16 Oct. 2018. URL: <https://ssrn.com/abstract=3267501> (дата звернення: 01.02.2025).
4. Яркіна Н. Є. Суміжні права як об'єкт цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2000. 183 с.
5. Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights, Terms. Publication № 891. URL: www.wipo.int/ebookshop (дата звернення: 01.02.2025).
6. Яркіна Н. Є. Суміжні права в авторському праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2000. 20 с.
7. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм : Конвенція від 29 жовт. 1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_124#Text (дата звернення: 01.02.2025).
8. Colombet C. Major Principles of Copyright and Neighbouring Rights in the World. Paris : UNESCO, 1987. 139 p.
9. Директива 2006/116/ЄС Європейського парламенту від 12 груд. 2006 р. про строки захисту авторських прав та деяких суміжних прав (кодифікована версія). URL: <https://wipo.int/legislation/details/1427> (дата звернення: 01.02.2025).
10. WIPO Glossary of Terms of the Law of Copyright and Neighboring Rights. Geneva : No. 827(EFR), 1981.
11. Rahmatian A. Originality in UK Copyright Law: The Old «Skill and Labour» Doctrine Under Pressure. Max Planck Institute for Intellectual Property and Competition Law, Munich, 2013. P. 4–34. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40319-012-0003-4> (дата звернення: 01.02.2025).

